

В. Пахолок –
кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології та публічного управління
ВНУ імені Лесі Українки

Почесне громадянство як інструмент реалізації комеморативної політики (на прикладі м. Луцька)

Звання «почесний громадянин міста» є широко поширеним не лише в Україні, але й багатьох державах світу. Зазвичай, підставою присудження звання є особисті заслуги нагороджуваного перед територіальною громадою, хоча часто номінантами відзнаки є діячі національного масштабу. Факт нагородження не передбачає значних привілеїв матеріального характеру.

Головним завданням нагороди є вшанування багатолітньої діяльності, або певного вчинку та увіковічення пам'яті про такі дії тощо. Присвоєння почесного звання часто є політично вмотивованим, коли з певної множини гідних нагороди обираються особи здатні ідеологічно посилити позиції влади.

Через популяризацію видатних осіб територіальна громада намагається підняти свій імідж, створити взірець для наслідування, підкреслити свої ціннісні орієнтації, підвищити туристичну привабливість. Фактичною передумовою для присвоєння нагороди може бути:

- продуктивна адміністративна діяльність на користь міста;
- меценатство;
- культурні та наукові досягнення;
- спортивні успіхи;
- героїчний вчинок;
- популяризація громади за її межами;
- факт народження, навчання, трудової діяльності на території громади;
- популярність на національному рівні, без зв'язків з громадою;
- ідеологічні мотиви;
- особистісні мотиви суб'єктів нагородження.

На теренах України нагорода у вигляді звання «почесний громадянин» починає з'являтися на підросійських імперських територіях від 1860-х рр. До того почесне громадянство в імперії вже діяло як соціальний стан, утворений 1832 р., якого в жодній іншій цивілізованій державі не було. Нагороджених званням «почесний громадянин міста» можна було поділити на три групи: чиновництво, благодійники, громадські діячі. Рішення міської ради про присудження звання підлягало затвердженню імператором. Почесне громадянство в містах підросійської України проіснувало до 1917 р. Випадки нагородження званням почесного громадянина міста не були частими

«наприклад, у Севастополі почесних громадян було 9, в Олександрівську (Запоріжжя) 7, у Миколаєві 5, в Одесі 10, у Києві 14» [2].

У радянський період державності комеморація через присвоєння почесного громадянства починає з'являтися у 1960-х рр., хоча законодавчо цей інструмент ще не було врегульовано. Звання присвоювалося актами органів місцевого самоврядування.

Перші відзначені в м. Луцьку з'явилися у 1969 р., коли церемонію приурочено до відзначення 25-ї річниці звільнення Луцька від німецько-фашистських військ. Звання почесного громадянина м. Луцька було присвоєно: колишньому командирі гарматної обслуги, сержанту, Герою Радянського Союзу С. Д. Єфімову; колишньому першому секретарю підпільного Волинського обкому КП України, командирі партизанського з'єднання, двічі Герою Радянського Союзу – О. Ф. Федорову; заслуженому будівельнику УРСР В. К. Шафранюку [4]. Продовженням лінії комеморативної політики стосовно радянських діячів було присвоєння звання почесного колишньому комісарові партизанського з'єднання М. С. Корчеву. У тому ж році це звання отримав очільник радянських партизанських загонів А. П. Бринський. Зокрема, у 2018 р., з ініціативи національно-патріотичних депутатів Луцької міської ради А. П. Бринського було позбавлено звання «Почесний громадянин міста Луцька».

У рамках відзначення 35-ї річниці визволення Луцька від німецько-фашистських загарбників Почесним громадянином міста було визнано П. С. Вашуріна, колишнього начальника штабу гвардійського Червонопрапорного Житомирського кавалерійського корпусу імені Раднаркому України. Він у 1939 р. після закінчення Військової академії імені Фрунзе «брав участь у визвольному поході в Західну Білорусію, війні з Фінляндією та визволенні Бессарабії [1]». У рамках відзначення 40-ї річниці визволення міста від фашистських окупантів звання почесного громадянина отримав відставний військовий В. В. Юдін та працівник будівельної галузі О. І. Бурлака.

Відзначаючи 900-річчя Луцька рішенням виконавчого комітету Луцької міської Ради народних депутатів «За мужність і відвагу, проявлені в боях з німецько-фашистськими загарбниками в роки Великої Вітчизняної війни, велику роботу по військово-патріотичному вихованню молоді [5]» звання «Почесний громадянин міста Луцька» було присвоєно Д. М. Самохвалову.

У 1987 р. звання «Почесний громадянин міста Луцька» присвоєно відставному військовому О. М. Гаврилову та будівельнику Ю. Д. Хмелевському.

Першим нагородженим у період незалежності, 2001 р., став В. К. Меркулов – директор Луцького підшипникового заводу, з нагоди його 60-ти річчя.

З нагоди відзначення 11-ої річниці Незалежності України звання Почесного громадянина міста Луцька було присвоєно тоді чинному міському голові А. Ф. Кривицькому.

Комеморативним актом в контексті подій національного масштабу було присвоєння у 2010 р. звання Почесного громадянина міста Луцька С. А. Бандері. Щоправда впродовж життя нагороджений не мав безпосереднього відношення до міста.

Присвоєння посмертно звання «Почесний громадянин міста Луцька» В. М. Мойсею стало актом меморіалізації героя Небесної Сотні.

Нагородження у 2015 р. О. Ю. Фацевича почесним званням стало першим актом із вшанування учасників оборони України від російської збройної агресії. У 2018 р. звання «Почесний громадянин міста Луцька» присвоєно одразу тридцятьом загиблим (померлим) учасникам антитерористичної операції на Сході України. У 2019 р. почесне звання присвоєно трьом захисникам України, а у 2021 р. ще трьом, у 2022 р. – одному. В наступні два роки звання почесного громадянина міста не присвоювалися.

Від початку російської збройної агресії і до 2025 р. звання почесного громадянина міста Луцька отримали 38 захисників України, із них лише перший отримав відзнаку особисто, іншим це звання було присвоєно посмертно.

Отже, комеморативна політика Луцької міської ради через інструмент звання «Почесний громадянин міста Луцька» має давню традицію. Люди, які отримали це звання в радянський період, зазвичай були причетними до червоної армії та визволення Волині від німецько-фашистських військ. У перші десятиліття незалежності України серед номінантів домінували діячі культури, рідше підприємці та чиновники. Після початку російської збройної агресії звання почесного громадянина міста стало способом вшанування пам'яті загиблих (померлих) за українську державність.

Список використаних джерел

1. Вашурін Петро Семенович Почесний громадянин міста від 25 січня 1979 року. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pochesni-hromadiany-lutska/pochesniy-gromadyanin-mista-vid-25-sichnya-1979-roku-5> (дата звернення: 02.03.2025).

2. Водотика Т., Водотика С. Почесне громадянство міст підросійської України у другій половині XIX ст.: стратегії вдячності та лояльності. *Український історичний журнал*. 2019. № 6 URL: <http://surl.li/jlykit> (дата звернення: 01.03.2025).

3. Почесні громадяни Луцької міської територіальної громади. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/structures/pochesni-hromadiany-lutska> (дата звернення: 22.02.2025).

4. Рішення виконкому Луцької міської Ради депутатів трудящих від 4 лютого 1969 року № 48. URL: https://www.lutskrada.gov.ua/static/content/files/m/r3/3ys4pclkjtv15iuhpt5u5ciigiy_njr3m.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

5. Самохвалов Дмитро Микитович. Почесний громадянин міста від 12 вересня 1985 року. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pochesni-hromadiany-lutska/pochesniy-gromadyanin-mista-vid-12-veresnya-1985-roku-8> (дата звернення: 01.03.2025).